

בירור מחלוקת רש"י ור"י בשיטת רבה

ראשי פרקים:

- א. שורש המחלוקת.
- ב. נפקא מינה בין רש"י לתוס'

א. שורש המחלוקת

איתא בגמ'¹: "רוב בקיאיין הן ואפילו לר"מ דחייש למיעוטא, סתם ספרי דדייני מיגמר גמירי, ורבנן הוא דאצרוך, והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן..." מפרש רש"י:² "למיחש למלתא משום דאיכא דאשכח כתוב ועומד כגון שנכתב לשם א' מבני עירו ששמו כשמו ושמה כשמה ונמלך מלגרש".

והק' תוספות³: "...וקשה דבהחזק שני יוסף בן שמעון אפילו נכתב לשמו פסול לגרש בו לר' מאיר כדאמרינן בריש כל הגט⁴ כתב לגרש וכו'... ואור"י דהא דאצרוך רבנן הכא, היינו כדי שלא יערער הבעל, ויאמר, שכתבו הסופר כדי להתלמד והוא החתים עליו עדים שהוא לא היה בקי לשמה".

תוספות הניחו שרש"י פירש במקום שהוחזקו בו שני יוסף בן שמעון, ועפ"י הק' על פירוש רש"י. ברם מדברי הר"ן ניתן ללמוד פשט אחר ברש"י.

כותב הר"ן⁵: "...וסתם ספרי דדייני מיגמר גמירי וכשחששו לשמה לא משום סופר אלא משום דילמא איכתביה בר מאתיה ויהביה להאי דשמיה כשמיה ואע"פ שאין חוששין לשני יוסף בן שמעון אא"כ הוחזקו כיון דאיכא נמי מיעוטא דמיעוטא [דספרי דלא גמירי] חיישינן...".

ניתן לומר שרש"י מפרש כר"ן, שרבנן חששו אפילו כשלא הוחזקו שני יוסף בן שמעון, ולא ק' קושיית התוס'.

מה גרס לרש"י ור"י לפרש את הגמרא בדרכים שונות?

הרב סרבניק שליט"א הדריכני למקור דלהלן. איתא בפסחים⁶: "בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפק"מ לשייליה דליתיה להאי דלשיליה לאטרוחי להאי מאי אמר להו רב נחמן בר יצחק חניתוה הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים עבדים אפילו קטנים מאי טעמא מהימני לאו משום דחזקתו בדוק...".

1. דף ב' ע"ב.
2. ד"ה "ורבנן הוא דאצרוך".
3. ד"ה "ורבנן הוא דאצרוך".
4. דף כ"ד ע"ב.
5. דף א' ע"ב מדפי הר"ן.
6. דף ד' ע"א.

ובתוס' איתא⁷: "תימה מאי ס"ד דאי בחזקתו בדוק אם כן מה צריך לאמירה דהני כלל! ואומר ר"י דמירי כגון שבעל הבית בעיר אע"ג דחזקתו בדוק כיון דאיתיה בעיר צריך לישאל הימנו וכו'...". הרי לדעת הר"י היכא דבעל הבית לא נמצא בעיר, לא היינו צריכים להזגיש שנשים וקטנים נאמנים שהרי הבית בחזקת בדוק. ברם רש"י לא הזכיר אוקימתא זו. וכן הר"ן לא הביאה.

מכאן נראה שישנה מחלוקת יסודית בין רש"י והר"ן לר"י. ר"י סובר, שרבנן לא חששו למילתא דכבר הוחזק בכשרותו (אא"כ בעה"כ נמצא בעיר). ברם רש"י והר"ן סוברים "דכל היכא דאפשר לברורי מילתא מבררין⁸". לכן רש"י והר"ן למדו את הסוגיא בגיטין כחשש אמיתי בכשרות הגט, למרות שזהו חשש רחוק, מ"מ היכא דאפשר לברורי מילתא מבררין (למרות שלא הוחזק שני יוסף בן שמעון). ברם ר"י לומד כשיטתו, שאם הדבר מוחזק בכשרותו (אם לא הוחזקו שני יוסף בן שמעון) אין חשש בגט עצמו אלא חוששים שמא יערער הבעל ויוציא לעז⁹.

ב. נפקא מינא בין רש"י לתוס'

1. איתא בגמ'¹⁰: "האי קולא הוא חומרא הוא דאי מצרכת ליה תרי לא אתי בעל מערער ופסיל ליה חד אתי בעל ומערער ופסיל ליה...". הגמרא דנה, מה הדין אם הבעל ערער? רש"י מפרש¹¹: "למימר לשמה תו לא מצי בעל לערער השתא אתי ומערער ואוקי חד לבהדי חד". משמע מפירוש רש"י, "אוקי חד לבהדי חד", וממילא אוקי איתתא אחזקת אשת איש. זה הולם את פשט המימרא בגמרא "ופסיל ליה" ממש¹². "דתקנתא דרבנן בעלמא היא (בפ"י ובפ"ט) בגיטין דילמא אתי בעל מערער ופסיל ליה".

ברם, ר"י מפרש את הגמרא בצורה שונה. בתוס'⁹ מובא: "...ומיהו אין נראה לר"י לפרש כן שיהא פסול משום לעז בעלמא כיון דקים לן שהוא כשר... ונראה לפרש ופסיל ליה היינו שיאמינוהו לעז אבל מ"מ הגט כשר". הרי שר"י מפרש, שבאמת לא היה חשש אמיתי בכשרות הגט, ואפילו אם יערער הבעל, אלא כל החשש הוא לעז בעלמא. נראה שרש"י ור"י לשיטתם. רש"י לומד שחז"ל תקנו בפ"י ובפ"ט לתקן פסול אפשרי בגט. לפיכך אחרי שתקנו לחשוש לפסול חסרון לשמה, אם הבעל היה מערער, היינו פוסלים את הגט (לפני התירוץ "מידק דייק") שהרי זהו חד לבהדי חד, בדבר שאנחנו מסופקים בו. ברם, ר"י לומד, שעיקר התקנה לא היתה אליבא דהלכתא, שהרי קיי"ל, שרוב ספרי דדייני מיגמר גמירי. ובגלל שעיקר התקנה היא רק למנוע את ערעור הבעל, ולא להכשיר את הגט, א"כ היות שהשליח כבר אמר בפ"י ובפ"ט שוב לא נשמע לערער הבעל.

2. הגמרא¹³ דנה בחילוקי דינים בין לפני שלמדו (בני חו"ל שגט צריך לשמה) בין לאחר שלמדו. "ת"ש: המביא גט ממדה"י, ונתנו לה, ולא אמר לה בפ"י ובפ"ט. אם נתקיים בחותמיו – כשר, ואם לאו – פסול, הוי לא הוצרכו לומר בפ"י ובפ"ט להחמיר עליה אלא להקל עליה, לרבה ניחא לרבה קשיא. הב"ע לאחר שלמדו. והאמרת גזירה

7. שם, ד"ה "לאו משום שחזקתו בדוק".

8. ר"ן שם ד"ה "גרסינן".

9. עי' תוס', גיטין דף ג' ע"א ד"ה "יחד אתי".

10. דף ג' ע"א.

11. ד"ה "דאי מצרכת תרי".

12. ועי' רש"י להלן דף ט' ע"א ד"ה "הרי גרסינן".

13. דף ה' ע"א.

שמה יחזור הדבר לקולו! כשניסת. אייה הוי לא הוצרכו לומר בפ"י ובפ"י להחמיר עליה אלא להקל עליה, משום דניסת הוא! ה"ק, וכ"ת להחמיר עליה ולפקה הוי לא הוצרכו לומר בפ"י ובפ"י להחמיר עליה אלא להקל עליה. טעמא מאי? דילמא אתי בעל מערער ופסיל ליה, השתא בעל לא קא מערער און ניקום ונערער עליה?!"

רש"י גרס כלשון המובא לעיל והדגיש: "ואיבעית אימא לא גרסינן אלא להקל עליה מאי וכ"י ופירש¹⁴ "דטעמא מאי אמור רבנן דבעי למימר דילמא אתי בעל ומערער הילכך אם לא ניסת לא תינשא אבל השתא דניסת אמאי לפקה אכתי לא אתי בעל ומערער און ניקום ונערער?!" הרי שרש"י פירש את סיבת הקולא בגלל שניסת ומדובר לאחר שלמדו.

ברם תוס'¹⁵ הביאו אפשרות אחרת: "רש"י לא גריס איבעית אימא דסיומא דמילתא הוא ולר"י נראה דשפיר גריס ליה ומוקי לה השתא קודם שלמדו. דכיון דניסת לא תצא כיון דלזיוף ליכא למיחש דנתקיים בחותמיו וליכא אלא לעז בעלמא דשלא לשמה אפילו אי אתי בעל ומערער כדפרישנא לעיל".

נראה שהמחלוקת בין רש"י ור"י בעצם סיבת תקנת בפ"י ובפ"י גרמה את המתי ביניהם לגביה הגירסא. לרש"י שלומד שחז"ל תקנו בפ"י ובפ"י משום חשש אמיתי, בלי האוקימתא "לאחר שלמדו" היינו צריכים להוציאה מבעלה. ברם היות שמדובר לאחר שלמדו, אי"כ החשש האמיתי הסתלק ואם ניסת לא נוציאה מבעלה. מ"מ רש"י לא היה יכול לגרוס את הגירסא "איבעית אימא". ברם, ר"י, שלומד שעיקר התקנה היא רק למנוע לעז שערעור הבעל היה גורם, שפיר גריס ליה, דהיינו אפילו אם מדובר לפני שלמדו, היות שניסת, שוב לא נחשוש לערעור הבעל (וזה דומה למקרים נוספים שאם ניסת שוב לא חוששים ללעז).

3. הגמרא¹ דנה בסיבת תקנת בפ"י ובפ"י "רבה אמר לפי שאין בקיאים לשמה". ומפרש רש"י¹⁶: "הילכך אומר השליח בפ"י ובפ"י וממילא שיילינן ליה אם נכתב לשמה והוא אומר אין...". בתוס'¹⁷ מובאת דעת ר"י שחולק על רש"י: "...אין נראה (פירוש רש"י) דלא משתמע בשום דוכתא... ואומר ר"י דסתמא לשמה קא מסהיד כדפירש הקונטרס נמי בסמוך...".

נראה שהמחלוקת הזו היא ענף משורש מחלוקת בטעם תקנת בפ"י ובפ"י. לרש"י שלומד שזהו חשש אמיתי, שחז"ל רצו לתקן, לא סגי ב"סתמא לשמה קא מסהיד". וצריכים לדעת בבירור שהגט נכתב ונחתם לשמה. ממילא שיילינן ליה. הסיבה היחידה שהשליח לא אומר מעצמו שנכתב ונחתם לשמה הוא "דאי מפשת ליה דיבורא אתי למגזייה"¹⁰. ברם, הר"י לומד שזוהי תקנה המיועדת למנוע ערעור הבעל, ולפיכך היות והשליח אמר בפ"י ובפ"י, הרי מסתמא היה לשמה. וא"כ לא נחשוש לערעור הבעל, שאפילו בלי התקנה לא היה בכוחו לפסול את הגט.

4. רש"י פ'¹⁸: "אחד גטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוו למוליך ולמביא – לומר בפ"י ובפ"י". והק' תוס'¹⁹: "בשלמא באשה הוי משום עגונא, אבל בעבד מה עיגון יש? וי"ל, דחשוב עיגון הא דאסור בבת חורין ומה שאינו מתחייב במצוות".

14. ד"ה "טעמא מאי".

15. ד"ה "אי בעית אימא טעמא מאי".

16. ד"ה "לפי שאין בקיאים לשמה".

17. ד"ה "לפי שאין בקיאים לשמה".

18. דף ט' ע"א ד"ה "שוו למוליך".

19. שם ד"ה "שוו למוליך".

אולם בהמשך הגמ'²⁰ מובא שמקילין בחתימות העדים לגבי גיטי נשים ולא לגבי שחרורי עבדים. וכי רש"י²¹: "בגיטי נשים – משום תקנת עגונות". משמע א"כ דס"ל לרש"י דאין בעבד חשש "עגון".

ועי' פני²² שמישב ד"ז. אולם למש"כ לעיל, אפ"ל, דתוסי' דס"ל דהחשש בתקנת בפ"נ הוא חשש לעז, נטו לומר שחשש זה משפיע וגורם לתקן תקנה אפי' דהווי רק לעז, משום שחוששים לעיגון האישה. ולכן כי תוסי' דגם בעבד יש חשש זה. אך רש"י, הסובר שהחשש שגרם לתקנת בפ"נ הוא חשש פסול אמיתי בגט, א"צ לומר שישנה גם סיבה נוספת – עיגון. ולפיכך ס"ל דאין כלל בעבד עיגון.

5. בהסבר ההבדל שבין שטר קדושין לשטר גרושין (גט), כי רש"י²³: "בפני נכתב ליתא בקידושין דתקנתא דרבנן בעלמא היא בגיטין דילמא אתי בעל ומערער ופסיל ליה". אולם תוסי'²⁴ הסבירו: "דמוליך ומביא בגט משום עגונא, אבל כאן אם תרצה לא תקבל הנך קדושין".

ולפמשי"כ אפ"ל דרש"י הסובר, שהחשש הוא דלמא "פסיל ליה", העדיף לחלק ולומר דבקדושין לא יבוא הבעל. ותוסי' הסוברים, שהחשש הוא לעז בעלמא, ולחשש זה חוששין רק מתמת העיגון, העדיפו לחלק, דבקדושין ליכא חשש עיגון.

20. דף ט' ע"ב.

21. שם ד"ה "בגיטי נשים".

22. שם.

23. דף י' ע"א ד"ה "ה"ג".

24. שם ד"ה "כי קתני".